

1848 – a risorgimento forradalma

Az olasz történelmi emlékezetben, és részben az olasz történetírói hagyományban is, 1848 gyakran úgy szerepel, mint egy sokat ígérő, de megvalósíthatatlan, és főképpen kudarcba fulladt robbanás, amelynek nem lettek érdemi következményei, sem hosszú távú kihatásai. Amikor megvonják a forradalom mérlegét, főként a hiányosságokat és a gyengeségeket emelik ki: hiányzott a társadalmi forradalom, elenyésző volt a parasztság részvétele, erőtlének és megosztottak voltak a forradalmi elitiek.

Félretéve azonban ezt a teleologikus megközelítést, 1848 rendkívüli forradalmi pillanatként jellemezhető: olyan politikai nyelvezetek és olyan kollektív cselekvési repertoár jelenik meg, amelyek képesek átlépni a hagyományos társadalmi és kulturális korlátokat; mítoszok és szimbólumok születnek, amelyek a hazafias emlékezet szerves részeivé válnak (önkéntesek, Garibaldi, a barikádok népe); kiformálódnak egy olyan új politika jellemzői, amely ünnepekre és kollektív rítusokra épül; a nemzeti követelések olyan intézményes formákat öltenek, amelyek megalapozzák egy nemzeti állam felépítését (liberális alkotmányosság). Továbbá az olasz 1848, jóllehet a „nagy európai mozgalom” szerves része és osztja annak politikai modelljeit és követeléseit, több egyedi sajátosságot is mutat: időbeli hosszúság, ugyanis 1846-tól 1849-ig tart; egy nemzeti és liberális pápa jelenléte; politikai központok sokasága (Palermo, Velence, Miláno, Róma, Livorno).

Egy összetett és jól tagolt jelenségről van tehát szó, amelyről azonban meglehetősen kevés szintézis készült. Az olasz 1848 történetét *Giorgio Candeloro* írta meg utoljára a *Modern Olaszország története* című sorozat 1960-ban kiadott köteteként.¹ Az 1846 és 1849 közötti három év eseményeit Candeloro igen részletesen elemzi, 1848-at, *Gramscit* követve, úgy mutatja be, mint a demokraták meghiúsult lehetőségét, mint ami képtelen volt életre hívni egy valódi polgári forradalmat, következésképpen megszilárdította a mérsékeltek hegemoniáját a risorgimento folyamatában. Ezzel Candeloro

¹ Giorgio Candeloro, *Storia dell'Italia moderna. III La rivoluzione nazionale (1846–1849)*, Milano, 1960.

a következő mintegy húsz évre meg is határozta a vonatkozó irodalom tematikáját: heves szakmai vita folyt a risorgimento *politikai* aspektusairól, leginkább a nemzeti egyesítés folyamatának gyengeségeiről.

Az utóbbi évtizedekben aztán már megjelentek új olvasatok, kérdésfelvetések. Az 1970-es és az 1990-es évek között a risorgimento időszakával foglalkozó történettudomány a gazdasági, társadalmi és intézményi átalakulás vizsgálata felé fordította a figyelmét, mérsékeltebb érdeklődést mutatva a korábban érvényesülő szempontok iránt.² A XIX. század első felének történetét nem elsősorban a nemzeti állam megteremtésének szemszögéből vizsgálták, hanem olyan hosszabb távú folyamatokat elemeztek, mint a gazdasági modernizáció, az elitek átalakulása, vagy a modern állam megszilárdulása. Ez a történetírás, jóllehet nem szentelt különösebb figyelmet 1848-nak, egyrészt hozzájárult a forradalmárok társadalmi háttérének pontosabb feltérképezéséhez, másrészt felvázolta annak a politikai és intézményi programnak a főbb jellegzetességeit, amely 1848-ban is jelentős szerepet kapott.

Ha ez az irányzat a nemzeti-hazafias törekvéseket pusztá retorikának tekintette, amely mögött sokkal jelentősebb társadalmi és gazdasági érdekek húzódtak meg, az utóbbi évtizedben megjelent egy olyan, tulajdonképpen *Alberto Mario Banti* művéhez³ köthető történetírás, amely pedig a nemzetnek és a nemzeti-hazafias diskurzus létrejöttének elemzését helyezte vizsgálódásainak középpontjába. Banti, elismerve a társadalmi és a gazdasági faktorok fontosságát a létező államok válságának előidézésében és a nacionalizmus erősödésének előmozdításában, döntő jelentőségűnek mégis a nemzeti-hazafias diskurzus létezését tartja, amely a század első felében alakult ki, különösen az irodalmi szövegeknek köszönhetően. Ez az irányzat – az antropológia, a kultúratudomány és más tudományterületek segítségével – a risorgimento „mély kultúráját” kívánja életre keltetni: azoknak a férfiaknak és nőknek a mentalitását, érzelmeit, életpályáját, politikai és személyes terveit vizsgálni, akik a risorgimento résztvevői voltak. Ebben a megközelítésben az 1848-as forradalom a nemzeti-hazafias diskurzus sikerének egyértelmű bizonyítéka: 1846 és 1849 között rendkívüli mozgósítás zajlott le a nemzet nevében, ez adta a Risorgimentónak a tömegmozgalom jelleget, ami láthatóvá vált a hazafias rendezvényeken való tömeges részvételen, a barikádokon, a katonai önkéntesség nagy sikerében.

A különböző megközelítések és eltérő olvasatok azt sugallják, hogy az olasz 1848-as forradalom olyan esemény, amelyben van még mit kutatni

2 Lucy Riall, *Il risorgimento italiano. Storia e interpretazioni*, Roma, 1997.

3 Alberto Mario Banti, *La nazione del risorgimento. Parentela, santità e onore alle origini dell'Italia unita*, Torino, 2000.

és felfedezni. Ez a szintézis éppen erre vállalkozik, mégpedig azoknak a témáknak az előtérbe helyezésével, amelyek – a szerző, a Padovai Egyetem professzora szerint – döntő jelentőségűek az esemény természetének megértéséhez, továbbá az 1848-as forradalom szerepének kijelöléséhez a nemzetalkotás folyamatán belül.

1. Hosszú 1848: IX. Pius pápa 1846. júniusi megválasztásától 1849 nyaráig tart.

2. Forradalom és vallás: IX. Pius megválasztásának pillanatától vonatkoztatási pont lett a hazafiak számára, ez mintegy legitimálta a nemzeti ügy szentségét. A helyzet ugyanakkor számos kérdést vet fel: a politikai elit egyszerűen eszközként használta a pápát? Vagy inkább a vallás és a nemzet, az egyház és a modern politika lehetséges találkozásának próbája volt? De egyáltalán: össze lehetett egyeztetni a pápa világi hatalmát az alkotmányos és egységpárti szándékokkal?

3. Többközpontú forradalom: a reformidőszakban Firenze, Róma, Genova, Nápoly és Torino, a forradalmak során pedig Palermo, Miláno és Velence említendő. Ahány város, annyi helyi hagyomány, annyi egyéni sajátosság. Érdemes megvizsgálni, hogy a sok önálló identitás mennyire gazdagítja az egységes képet, vagy éppen ellenkezőleg, a félsziget visszavonhatatlan megosztottságát bizonyítja.

4. Nemzeti és politikai forradalom. A forradalom elsődleges célja a nemzet, ebben minden főszereplő egyetért. A nemzet nevében vonulnak az emberek az utcára és vívnak szent háborút. A fő ellenség az idegen; aki húzódzik, az osztrákbérenc. Minden tettet és eseményt a nemzet érdekeihez mérve értékelnek. A forradalom során azonban a nemzeti követelések különböző politikai-intézményi programok formájában artikulálódnak: liberális alkotmányosság, demokratikus köztársaság, népi monarchia, alkotmányozó gyűlés, államszövetség. A forradalom egyes fázisainak mélyebb megértéséhez szükséges elemezni a felsorolt lehetőségeket, amelyek mindegyike a nemzet politikai megtestesülésének valódi formájaként kívánt érvényesülni.

5. A tömegek 1848-a. Tömegek a tereken és az utcákon, felkelő városok, önkéntesek ezrei a csatatereken, általános választójog a férfiaknak – a hosszú 1848 folyamán magas azoknak az alkalmaknak a száma, amelyek a Risorgimentót tömeges részvétellel zajló folyamattá tették. A történetírás feladata még felvázolni azokat a körülményeket, amelyek között ez a széles részvétel megvalósult, továbbá meghatározni azokat a csatornákat, amelyekkel keresztül a politikai elitek kapcsolatba léptek a városi és vidéki néposztályokkal. Ambiciózus cél továbbá azt megérteni, hogy a hazafias eszméktől látszólag távol álló rétegek miként fogadják a forradalom parancsszavát.

A tematikai súlypontok kiválasztása nem jelenti azt, hogy a szintézis elkészítése során háttérbe szorulnának az itáliai 1848-as forradalom más fontos szempontjai, mint a diplomáciai kapcsolatok az egyes itáliai államok között, az osztrák császárság általános válsága, vagy az olasz politikai vita az európai forradalomról. Ugyanakkor nem kap kellő hangsúlyt, hogy az olasz '48 az európai forradalom szerves része volt, továbbá kevés figyelem jut a gazdasági és társadalmi változásokra, amelyek pedig részben a forradalom mozgatórugói voltak.

Enrico Francia szintézise elsősorban frissességével hívja fel magára a figyelmet, ami nem csak a tematikában és a választott megközelítésmódban érődik, hanem a naprakész, igen gazdag jegyzetanyagban is, ami jelentős mértékben új levéltári források bevonásának köszönhető.

Enrico Francia: 1848. La rivoluzione del risorgimento (1848 – a *risorgimento* forradalma). Il Mulino, Bologna, 2012. 394 o.

Pete László